

ГАЛУЗЕВІ ДОСЛІДЖЕННЯ

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

УДК 346.232

І. М. ТОВКУН,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ МІЖДЕРЖАВНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ СОЮЗІВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ

У статті розглядаються особливості створення та діяльності міждержавних торговельних союзів та організацій, наведені приклади взаємодії держав з різними моделями економічного розвитку на основі теорій міжнародної економічної інтеграції та зовнішньої торгівлі. Крім того, присвячено увагу складнощам переговорного процесу між країнами – учасниками торговельних союзів та організацій.

Ключові слова: торговельні союзи, торгово-економічне співробітництво, інтеграція, спільні ринки.

Постановка проблеми. Важливу роль у формуванні світової економіки відіграють міждержавні торговельні союзи та організації. Міждержавні торговельні союзи та організації створюються для врегулювання торговельних відносин, здійснення міжнародних економічних відносин на справедливій основі.

Метою статті є дослідження створення та функціонування міждержавних торговельних союзів та їх основних проблем.

Виклад основного матеріалу. Залежно від рівня інтегрованості міждержавні торговельні союзи бувають трьох видів:

1) зони вільної торгівлі – торговельні союзи, які не мають внутрішніх тарифів або квот на торгівлю між членами, проте кожна країна може встановити свій власний рівень тарифів до решти країн світу;

2) митні союзи – торговельні союзи із скасованими тарифами та митами між членами та зі встановленими спільними тарифами відносно решти країн світу, яких повинна дотримуватися кожна країна-учасниця;

3) спільні ринки – торговельні союзи, які охоплюють набагато більше питань, ніж мита, тарифи і квоти. Вони зазвичай характеризуються такими рисами:

– наявність законів щодо вільного руху трудових ресурсів та капіталу між країнами-учасницями;

– гармонізація податкових систем, відповідно до якої не повинно бути суттєвих відмінностей між країнами-членами у сфері оподаткування;

– прийняття деяких спільних заходів у сфері монетарної політики, таких як використання спільної валюти на території всіх країн спільного ринку чи окремих його частинах;

– запровадження фіксованого курсу обміну валюти між країнами-членами.

Найбільшими світовими торговельними союзами є АСЕАН (створений у 1967 р.), Європейський Союз (створений у 1992 р.), МЕРКОСУР (створений у 1991 р.) та НАФТА (створений у 1994 р.). Якщо наприкінці ХХ ст. домінувала тенденція створення регіональних торговельних союзів, то протягом останніх років намітилась тенденція до створення мегасоюзів між країнами різних географічних регіонів. Насамперед ідеться про Угоду про Транстихоокеанське партнерство та Угоду про Трансатлантичне торговельне та інвестиційне партнерство.

Одним з основоположних завдань після закінчення Другої світової війни було забезпечення відкритості ринків і відсутності дискримінації у світовій торгівлі. Інституційне втілення цих завдань було покладено на систему, створену Генеральною угодою з тарифів та торгівлі (ГАТТ). Стрімкий розвиток світових торговельних відносин у другій половині ХХ ст., зростаюча активність різних за розміром країн світу в обміні товарами та послугами обумовили потребу створення єдиних правил торгівлі. Значне збільшення країн-учасниць, що приєдналися до угоди ГАТТ, нові питання, що постали на порядку денному світової торгівлі, обумовили створення в січні 1995 р. на базі ГАТТ Світової організації торгівлі (СОТ).

Країни, що входять до СОТ, надають іншим країнам режим найбільшого сприяння в торгівлі. При цьому будь-яка зміна торговельних бар'єрів між країнами – членами СОТ здійснюється тільки після проведення переговорів. Жоден із членів СОТ не має права знизити митний тариф для одних країн і залишити його незмінним для інших. Для реалізації принципів вільної торгівлі були створені ЮНКТАД (Конференція ООН по торгівлі та розвитку), до якої входять більше 170 країн, та ЄЕК (Європейська економічна комісія ООН), в якій беруть участь 35 країн. ЮНКТАД були розроблені принципи правил міжнародного економічного спілкування, а також принципи, що регулюють торговельні відносини в окремих галузях, – угоди, що надають країнам, що розвиваються, митних пільг, угоди, що обмежують зловживання монополій у торгівлі, та ін.

Водночас зростання кількості членів СОТ створило проблеми в прийнятті рішень цієї організації, а отже, знизило ефективність її функціонування. У таких умовах постало питання пошуку альтернатив СОТ, насамперед шляхом укладання двосторонніх та багатосторонніх преференційних угод. Розвиток торговельних угод став підривати діяльність СОТ, адже вони фактично підмінили собою СОТ, регулюючи торгівлю всередині торговельних союзів.

Ці та інші аргументи привели до стрімкого зростання різних торговельних союзів протягом останніх років. На сьогодні у світі налічується понад 350 зон вільної торгівлі, і їхня кількість продовжує зростати. Одним з аргументів на користь укладання торговельних угод є необхідність страхування від невдалого закінчення глобальних переговорів по лібералізації торгівлі в рамках СОТ.

Основними проблемами, що породжуються функціонуванням торговельних союзів, для світової торгівлі є:

1) фрагментація глобальної лібералізації. Збільшення уваги до лібералізації торгівлі в рамках торговельних союзів фактично призводить до відволікання уваги від глобальних переговорів у рамках СОТ, а отже, послаблює цю організацію та ставить під сумнів ефективність багатосторонніх раундів переговорів. На відміну від правил торгівлі в рамках СОТ, які є стандартними для країн світу, угоди про вільну торгівлю в рамках союзів можуть широко варіюватися і в значній мірі мають дискримінаційний характер щодо країн, що не входять до цих союзів. Крім того, кожний союз встановлює свої правила, що створює додаткові трансакційні витрати для підприємств, які прагнуть експортувати свою продукцію до кожного з них;

2) створення передумов для поділу світу на союзи та конфронтація між ними. Торговельні союзи

конкуруватимуть один з одним, оскільки вільна торгівля існує всередині кожного союзу, проте кожний блок захищатиме свій ринок від зовнішньої конкуренції, встановлюючи більш високі тарифи;

3) нівелювання досягнень багатосторонніх переговорів у сфері сільського господарства. Ураховуючи вагоме значення сільськогосподарської галузі для країн, що розвиваються, та найменш розвинених країн, одним з основних питань порядку денного багатосторонніх торговельних переговорів є усунення експортних та виробничих субсидій у сфері торгівлі сільськогосподарською продукцією. Домовленість, прийнята країнами – учасниками СОТ у 2005 р. щодо усунення субсидій на експорт сільськогосподарської продукції з 2014 р., не була втілена в життя. Це стало підставою для перенесення вирішення цього питання на рівень блоків та двосторонніх торговельних угод. Водночас досягнути зазначеної цілі можливо шляхом саме багатосторонніх переговорів, адже переговори в рамках союзів чи на двосторонньому рівні можуть лише частково вирішити проблему, оскільки домовленості будуть не між всіма країнами світу, а лише між учасниками торговельних союзів;

4) збереження домінування більш розвинених країн у питаннях побудови правил світової торгівлі. Як показав досвід формування порядку денного ТПП, багато з його аспектів відображають вимоги бізнесових кіл США, насамперед у частині більш жорсткого, ніж у системі СОТ, захисту авторських прав та стандартів праці. Ці вимоги, які в системі СОТ потрапили до так званого пакета «СОТ +» (додаткові вимоги до країн – учасників СОТ, по яких не прийнято рішення на Доха-раунді), в рамках ТПП фактично стали умовою входження до цього мега-союзу. Тобто США, розуміючи проблематичність запровадження цих правил через СОТ, спробували використати формат торговельних союзів і мегасоюзів, в яких позиції супротивників запровадження цих правил будуть не такими сильними;

5) заміщення механізму вирішення суперечок СОТ. Запроваджений у рамках СОТ інструментарій вирішення суперечок став однією з найбільш ефективних гарантій функціонування правил світової торгівлі, установлених цією організацією, та, на думку багатьох експертів, виявився доволі успішним. У той же час запровадження в рамках торговельних союзів та двосторонніх угод власних механізмів вирішення спорів призведе до створення власного арбітражу цих суперечок. Розвинені країни, насамперед США та країни – учасниці ЄС, мають більшу економічну вагу та краще підготовлений кадровий потенціал, що надасть їм змогу мати більший вплив у цих

арбітражних комісіях, а отже, і на їх результати. Розвинені країни робитимуть все від них залежне, щоб вирішувати суперечки відповідно не до правил СОТ, а до правил торговельних союзів. Це, у свою чергу, може остаточно підірвати продуктивність вирішення суперечок у СОТ.

Попри вказані ризики для лібералізації світової торгівлі наявність торговельних союзів є реальністю нинішнього глобального торговельного режиму. Відсутність чітких перспектив завершення Доха-раунду СОТ стає стимулюючим фактором утворення торговельних союзів, насамперед мегасоюзів. Створення останніх означатиме, що значна частка світової торгівлі відбуватиметься в їх межах. Наслідком стане те, що СОТ неминуче втрачатиме свою актуальність у глобальній торговельній системі. Водночас створення союзів, особливо в контексті відсутності очікуваного результату від Доха-раунду, виявилось однією з найбільш життєздатних альтернатив для країн, що розвиваються, для розширення доступу до ринків їх товарів та послуг. У цьому контексті особливо корисне створення торговельних союзів між країнами, що розвиваються. З іншого боку, в умовах торговельних мегасоюзів може відбутися певна маргіналізація країн, що розвиваються, адже вони практично не матимуть впливу на процес прийняття рішень.

Переговори про створення Транстихоокеанського партнерства (ТТП) розпочались у 2006 р., проте значної ваги для світової торговельної системи воно набуло в 2008 р., коли до нього приєдналися США. Очікувана мета переговорів – поглиблення економічної інтеграції в Азійсько-Тихоокеанському регіоні.

Поруч з переговорами про створення ТТП США розпочали в 2013 р. переговори з ЄС про створення Трансатлантичного торговельного та інвестиційного партнерства (ТАФТА). Метою цих переговорів є розширення існуючої торгівлі між США та ЄС, лібералізація інвестицій, зняття бар'єрів у сфері технічного регулювання та інших нетарифних бар'єрів.

За наявною інформацією, трансатлантичний договір торкнеться всіх ключових галузей, але буде орієнтований на сфери, які дадуть економікам США і Європи максимальну синергію в стимулюванні економічного зростання, зайнятості населення та розвитку інновацій. Реалізовуватимуть його країни, на частку яких сьогодні припадає половина глобальної економіки, а також третина обсягів світової торгівлі (за даними на 2011 р., це 4,5 трлн дол.). Згідно з попередніми прогнозами європейських експертів, щойно договір про вільну торгівлю набере чинності, це дасть змогу збільшити щорічний товарообіг між учасниками на 116 млрд дол. (або 107 млрд євро).

Тільки за рахунок зняття митних бар'єрів ВВП ЄС і США зросте на 0,1% і 0,2% відповідно. А до 2027 р. Єврокомісія очікує, що ефект від ТАФТА дозволить додатково дати 0,5% зростання для економіки ЄС і 0,4% – для ВВП США, що еквівалентно додатковим доходам у сумі 107 млрд євро і 78 млрд євро на рік відповідно. Споживчий ринок трансатлантичної зони буде нараховувати 820 млн фізичних осіб, а валовий продукт складе більше 50% світового ВВП. Для порівняння, ВВП Євразійського економічного співтовариства (Росія, Білорусь, Вірменія, Киргизія та Казахстан), за даними МВФ, складають усього 3,3% від світового ВВП.

При цьому головного довгострокового ефекту буде досягнуто не стільки за рахунок зниження тарифних бар'єрів, скільки за рахунок уніфікації технічних стандартів і конкурентних правил, що діють у Європі і США. Надалі ці стандарти стануть шаблонами для створення нового покоління економічних і торгових угод.

Саме ця тема може виявитися найскладнішою. У самому Євросоюзі стандарти і правила не завжди збігаються, крім того, країни аграрного півдня Європи та Франція насамперед зажадають від США поступок у питанні дотацій своїм фермерам. При цьому вони спробують зберегти привілеї для свого агросектору і до останнього опиратимуться поставкам зі США в Європу генетично модифікованих харчових продуктів.

Бар'єри на шляху товарів із США стали причиною негативного торговельного сальдо з ЄС. Цей показник за останні 5 років значно погіршився з 99,4 млрд дол. США в 2011 р. до більше ніж 140 млрд дол. США в 2015 р. [5].

У серпні 2016 р. президент Франції Ф. Олланд повідомив, що переговори по ТАФТА не призведуть до укладання угоди до кінця 2016 р. і при цьому Франція виступає за припинення переговорів, зважаючи на те, що створення ТТІР (Трансатлантичного партнерства у сфері торгівлі та інвестицій) розвалить «європейську соціальну модель» розвитку та негативно відобразиться на трудових правах громадян, а також послабить контроль за захистом навколишнього середовища. Але все ж у порядку денний неформальної Ради ЄС по торгівлі в Братиславі, що проводилась 23 вересня 2016 р., було включено і розглядалось питання про переговори між ЄС та США про Трансатлантичне торговельне та інвестиційне партнерство, на якому заслуховувались пропозиції 28 держав – членів ЄС про подальші перспективи переговорів.

Торговельний представник США М. Фроман повідомив, що сторони досягли угоди про скасування

ня 97% всіх мит та про готовність США «гармонізувати та зробити більш відкритими правила», а також «закріпити інтереси споживачів» у фармацевтичній та автопромисловій галузях.

Найбільш складним питанням у процесі переговорів є норма угоди, яка надає можливість застосування іноземними інвесторами міжнародного публічного права (ISDS). Ця норма надає можливість міжнародним компаніям «обходити» національні суди та надає право урядам подавати позови про відшкодування збитків від втрачених інвестицій. Низка експертів, які представляють інтереси ЄС, указують, що наявність такої норми є втратою національного суверенітету. Але при цьому слід ураховувати, що така ж норма міститься в Угоді про зону вільної торгівлі між ЄС та Канадою, що була укладена в грудні 2014 р., у розділі 11 Угоди про створення NAFTA та в Енергетичній хартії.

Та навіть з усіма цими застереженнями проект ТАФТА вже можна назвати, мабуть, найамбіційнішим і найбільшим в історії торговим альянсом з моменту створення Світової організації торгівлі в 1995 р. Слід ураховувати при цьому, що СОТ, у рамках якої з 2001 р. почалися переговори про подальшу лібералізацію торгівлі, демонструє неефективність у цьому питанні. Це могло стало головною причиною, чому США і ЄС почали шукати інші варіанти і тепер, схоже, мають намір домовлятися поза рамками СОТ. Хоча ще кілька місяців тому європейські та американські торгові суперечки закінчувалися саме в Женеві, у коридорах штаб-квартири Світової організації торгівлі. Сьогодні ж і в Брюсселі, і у Вашингтоні готові обговорювати найскладніші питання без посередників.

Комплекс санкцій, запроваджених проти Російської Федерації (РФ), включаючи закон, прийнятий в грудні 2014 р. Конгресом США (Ukraine Freedom Support Act S.2828), є фундаментом для будівництва нової економічної системи в Європі. У цій системі роль РФ буде значно обмежена, особливо в європейському енергетичному секторі.

ТАФТА буде мати важливе значення для України відносно постачання американських енергоносіїв на європейський ринок, для виконання завдання щодо диверсифікації постачання газу. У США видобуток газу з 54 млрд куб. м у 2007 р. виріс до 319 млрд куб. м у 2013 р. Для цього в США та низці країн Європи розпочато створення відповідної інфраструктури. У 2015 р. у штаті Луїзіана завершено будівництво СПГ-терміналу Cheniere Energys Sabine Pass, а в 2018 р. у США розпочнеться будівництво ще 5 таких терміналів. Будівництво аналогічних споруд уже розпочали Польща, Литва та Хорватія.

Уперше ідея про трансатлантичну зону вільної торгівлі була висунута ще в середині 90-х – майже одночасно із створенням СОТ, але не мала конкретного втілення. Через 10 років її знову озвучили лідери Європи, і сторони домовилися про створення Трансатлантичної економічної ради, яка вивчала практичні питання інтеграції, однак глобальна криза затягла цей процес до 2010 р. І тільки рік тому експерти почали обговорювати параметри майбутньої угоди.

Таким чином, окрім явних економічних вигід і провалу Дохійського раунду переговорів у рамках СОТ, справжнім мотивом для створення ТАФТА було нове розміщення сил у світі, перенесення товарних потоків в Азію і, зокрема, зростаюча глобальна роль Китаю як світового економічного центру.

Утім слід ураховувати, що представники Китаю вже попередили, що не хочуть, щоб новий торговий союз став альтернативою СОТ, і вважають, що його учасники не враховують думки інших країн. Представники Індії також не вважають правильним «дрейф» Європи в обійми США і думають, що для ЄС корисніше було б зосередитися на виконанні своєї унікальної ролі – сили, що створює певний баланс у глобальних відносинах. Для РФ нові ідеї ЄС та США несуть загрозу планам «євразійської інтеграції» і роблять менш привабливими ЄврАзЕС і Митний союз.

Вибір Європи і США на користь ТАФТА створює нову ситуацію і для країн, які перебувають у цей момент у процесі переговорів про зону вільної торгівлі з ЄС. Серед них і Україна. Щоправда, в останні дні лідери ЄС дали зрозуміти, що насамперед зацікавлені в якнайшвидшому завершенні переговорів про зону вільної торгівлі із Сінгапуром і цього року готуються активізувати аналогічний діалог з Японією та Індією. Крім того, для Брюсселя підвищується актуальність прориву в процесі переговорів про зону вільної торгівлі з Канадою, які тривають з 2009 р.

Тенденція виникнення торгових союзів та мега-союзів викликала значну кількість дискусій стосовно перспектив світової економіки, розділеної між конкуруючими «торговельними союзами». На теоретичному рівні відсутній консенсус між вченими та експертами стосовно впливу створення торговельних блоків на багатосторонню торговельну систему. Ураховуючи згадане вище, Україні слід долучитися до наукових дискусій стосовно ролі і місця торговельних союзів у світовій економічній системі. Для цього необхідно визначити позицію стосовно цих союзів та провести аналіз впливу їх функціонування на національні інтереси країни.

Членство України в СОТ створило певні стратегічні можливості для розвитку країни шляхом отримання доступу до ринків країн – учасниць СОТ на рівних з іншими країнами умовах. Проте виникнення союзів за умови відсутності України в них нівелює вигоди, отримані від приєднання до СОТ, адже Україна матиме гірші умови доступу до ринків країн – учасниць цих союзів.

Важливим інструментом забезпечення присутності вітчизняних експортерів на ринках країн – учасниць торговельних мегаблоків є підписання з цими країнами угод про вільну торгівлю. Підписання таких угод може мінімізувати втрати, викликані встановленням у рамках блоку більш сприятливого режиму, ніж встановлений правилами СОТ режим найбільшого сприяння. При цьому переговори про укладання угод про вільну торгівлю слід вести не лише з країнами, які на даний момент є провідними торговельними партнерами України, а й з країнами, ринки яких у перспективі можуть бути цікавими для вітчизняних експортерів. Насамперед це країни Близького Сходу та Південно-Східної Азії, які демонструють помітну динаміку зростання, мають відносно інших регіонів велике населення та збільшують споживання товарів та послуг, що виробляються в Україні.

З 1 січня 2016 р. в межах Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (складається з 486 статей) була впроваджена глибока та всеосяжна зона вільної торгівлі.

Вищевказана угода, по-перше, є асиметричною, тобто передбачає, що ЄС знизить свої тарифи в повному обсязі відразу після впровадження глибокої та всеосяжної зони вільної торгівлі, Україна ж має поетапно знизити тарифи протягом 10 років. По-друге, ЄС в односторонньому порядку з квітня 2014 р. впровадив тарифну частину договору і українські експортери отримали доступ до ринку ЄС без сплати мит по більшій частині товарів. По-третє, важливим винятком у повній тарифній лібералізації з боку ЄС стало сільське господарство, де певна експортна продукція ввозиться без справляння ввізних мит, але в межах певних квот.

Як показав досвід Польщі, Угорщини, Словаччини та Румунії, поштовхом до їх стійкого зростання стало не членство в ЄС, а поєднання лібералізації торгівлі, реформ та прийняття стандартів ЄС.

30 жовтня 2016 р. ЄС і Канада підписали угоду про торгово-економічне співробітництво, яку ЄС вважає найважливішою та амбіційною за всю історію, переговори по ній тривали понад 7 років. Дана угода скасовує тарифи майже на 99% товарів і сприяє економічному зростанню двох сторін, зо-

крема очікується зростання канадського експорту на 20%, зростання економіки ЄС до 13 млрд дол. на рік та Канади – до 9 млрд дол. Однак, з іншої сторони, деякі експерти вважають, що угода захищає інтереси крупних корпорацій і її підписання призведе до зниження стандартів якості продукції. Угода частково вступить у силу в 2017 р., але повна її реалізація настане лише після ратифікації понад трьома десятками національних і регіональних парламентів.

Найбільш розвинутою формою інтеграції у світі вважається об'єднання 28 західноєвропейських країн у Європейський Союз (ЄС). ЄС діє через систему наднаціональних інституцій та спільно узгоджених рішень держав-членів. В ЄС діє єдиний ринок через стандартизовану систему законів, що діють у всіх державах-членах. У Шенгенській зоні паспортний контроль відмінений. Політика ЄС направлена на забезпечення вільного пересування людей, капіталу, товарів та послуг. Монетарний союз був заснований у 1999 р. і вступив у повну силу в 2002 р., коли були введені в обіг монети та банкноти євро. Станом на 2016 р. у Єврозону входять 19 держав-членів, що використовують євро як свою національну валюту [1].

Розглядаючи даний союз, слід зазначити, що він передбачає істотні обмеження державного суверенітету в економічній галузі, у зовнішній політиці, у питаннях оборони та соціального регулювання. Цілком природно, що це викликало певні хвилювання громадян стосовно втрати своєї національної самобутності, своїх моральних, культурних та державних коренів. Відтак для того, щоб сумістити подальшу інтеграцію із самостійністю і самобутністю націй з правами людини, було ухвалено рішення впровадити в законодавство ЄС принцип, згідно з яким все те, що можна вирішити «внизу», там і вирішується, а те, що неможливо, те передається для вирішення «вище» [2]. Такий підхід до вирішення проблем дозволяє ЄС реалізувати програми, які націлені на економічне зростання, підвищення конкурентоспроможності європейської промисловості і на боротьбу з безробіттям.

Розвиток та становлення західноєвропейської інтеграції відбуваються повільними темпами, тому що не всі країни-учасниці, що інтегруються, мають однаковий рівень соціально-економічного розвитку. Наприклад, Німеччина практично вирішує долю економіки ЄС, маючи найбільшу частку від усього економічного потенціалу союзу.

Реальна загальноєвропейська економічна інтеграція відбуватиметься в міру формування політико-правових, економічних та соціальних умов і пере-

думов включення східноєвропейських країн до Європейського Союзу. У Копенгагені глави держав та урядів Європейського Союзу в червні 1993 р. затвердили критерії, котрим повинні будуть задовольняти європейські країни, перш ніж вони зможуть вступити до Союзу. До них, зокрема, належать: стабільні інститути, правова держава, гарантії прав людини і поважання меншин, функціонуюча ринкова економіка.

Що ж стосується включення в Європейський Союз Білорусі, Росії та України, то рішення прийматимуться відповідно до реальної зацікавленості західноєвропейського бізнесу, котра, у свою чергу, визначатиметься ступенем глибини і цілеспрямованістю соціально-економічних реформ у цих країнах.

Важливим кроком до загальноєвропейської інтеграції було утворення Європейського економічного простору (ЄЕП) між Європейським Союзом і Європейською асоціацією вільної торгівлі. Угода про простір передбачає вільний рух товарів, послуг, капіталів і робочої сили, а також узгодження політики в галузях економіки, наукових досліджень, довкілля, в соціальній сфері.

Прикладом спільного ринку в Латинській Америці служить Андська група (Андський пакт, або Картахенська угода), створена в 1969 р. деякими колишніми членами ЛАВТ (Болівія, Перу, Еквадор, Венесуела). Вони вважали, що потрібно щось більше, ніж лише вільна торгівля. А отже, Андська група передбачає єдині зовнішні тарифи, обмеження впливу іноземних інвестицій, інтеграційну політику в економічній та соціальній сферах.

Андська група вирішила розвивати промисловість у своєму субрегіоні і розміщувати підприємства в країнах-учасниках, що повинно було сприяти їх подальшому розвитку, але регіональні політичні та економічні проблеми завадили групі повною мірою скористатися перевагами інтеграції, оскільки менше ніж 5% сукупного торговельного обігу країн-учасниць припадало на їх торгівлю одна з одною. У 1987 р. група послабила обмеження на іноземні інвестиції, сподіваючись залучити додатковий капітал. Крім того, вихідна мета створення регіональної промисловості перетворилась на практику надання допомоги дрібним та середнім підприємствам регіону. До кінця 1960 р. центрально-американському спільному ринку вдалось усунути приблизно 80% торговельних обмежень серед країн-учасниць. Серйозною причиною труднощів є те, що вигоди від інтеграції непропорційно переходили до більш багатих і розвинутих країн-учасниць. Більше того, політичні проблеми в зоні асоціації перешкоджали подальшому прогресу.

Розглядаючи вищезазначені угруповання, слід визначити основні проблеми в їх ефективній реалізації, такі як величезні зовнішні борги учасників, високий рівень інфляції, «закритість» економіки, розрив в економічному розвитку країн-учасниць.

Більш амбіційна програма регіональної економічної інтеграції – проект «Підприємництво для обох Америк», у якому планувалося створити зону вільної торгівлі для всіх держав Північної та Південної Америки. До кінця 1994 р. Бразилія, Аргентина, Парагвай та Уругвай сподівались усунути всі тарифні бар'єри і створити географічно обмежену зону вільної торгівлі. Тарифи належало знизити на 20% на рік до повної відмови від них. Чотири країни сподіваються також на скасування винятків із загального правила і більше розповсюдження у світі ідеї зниження тарифів. Є підстави сподіватися, що ці проміжні кроки полегшать шлях до ширшого співробітництва. Проект «Підприємництво для обох Америк» – це проект створення союзу на підставі розширення зони вільної торгівлі. Можливість створення такого союзу підкріплена двома чинниками: по-перше, встановленням демократичної форми правління майже в усіх американських країнах і, по-друге, просуванням до заміни державного протекціонізму політикою лібералізації імпорту та приватизації ресурсів [3].

Основним інтеграційним утворенням в Азії є Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН). Країни АСЕАН ще не дійшли до створення зони вільної торгівлі, проте вони співробітничать у справі її створення, у тому числі й у галузі зниження тарифів. Сукупний ринок країн Східної Азії є значним і має тенденцію до подальшого зростання. Кожна з країн АСЕАН тісно пов'язана з економікою Японії, США та з новими індустріальними державами Азії (Гонконгом, Південною Кореєю, Тайванем). Значна частина їх зовнішньої торгівлі припадає на торгівлю між місцевими філіями японських, американських, канадських, а також тайванських і південнокорейських корпорацій. Модель інтеграції АСЕАН відрізняється від моделі північноамериканської та західноєвропейської тим, що інтегрування там йшло від створення єдиного ринку до економічного, валютного та політичного союзу, що супроводжувалося формуванням та зміцненням наднаціональних структур. В АСЕАН же інтеграційні процеси найміцніше охоплюють мікрорівень на основі діяльності ТНК. Так, в усіх країнах АСЕАН на компанії з участю японського капіталу припадає 40–70% виробництва радіоапаратури. Японія, яка не є учасницею АСЕАН, досягла надто великого успіху, вкладаючи кошти в економіку

країн – учасниць асоціації, використовуючи їх силовину для виробництва готових товарів, котрі реекспортуються в ці самі країни. Це стало приводом для серйозних суперечностей усередині АСЕАН. Країни АСЕАН намагаються співробітничати в багатьох сферах, включаючи промисловість і торгівлю. У таких галузях 60% власності контролюється країною-господаркою, а 40% – рештою членів АСЕАН.

Країни АСЕАН докладають чимало зусиль щодо залучення іноземних інвестицій до регіону. Розроблено план Асеановської інвестиційної зони, який передбачає усунення до 2010 р. внутрішніх перешкод для інвестицій. Інші країни будуть користуватися пільговим режимом з 2020 р. Головна мета – створити єдиний ринок капіталу в АСЕАН. Усі інвестори з країн організації одержують однаковий статус із національними компаніями.

За час свого існування АСЕАН успішно сприяла формуванню субрегіональної вільної торгівлі. Однак у цілому процес оформлення економічних організацій у цьому регіоні істотно відставав від розвитку подій у Європі та Америці, хоча він і перетворюється на величезного імпортера капіталу. Також слід звернути увагу на те, що західні держави часто критикують АСЕАН за надто м'яку позицію щодо прав людини, особливо щодо ситуації у М'янмі, зауважуючи, що в Асоціації багато слів, але мало діла [4].

Найбільшим у світі за територією й населенням інтеграційним угрупованням є Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АТЕС). АТЕС являє собою міждержавний форум, що має консультативне спрямування. Головною метою організації є узгодження політики в галузі торгівлі та інвестицій, співробітництво в таких галузях, як енергетика, транспорт і телекомунікації, туризм, охорона довкілля. У 1993 р. у межах АТЕС утворено Комітет з торгівлі й інвестицій. Регулюванням підприємницької діяльності відають Тихоокеанський діловий форум

і робочі групи. Передбачається створення зони вільної торгівлі до 2020 р.

Проблематикою інтеграційних процесів на Африканському континенті є нерівномірний розподіл економічного потенціалу африканських держав, максимізація накопичення і недостатній рівень споживання. Вузькість внутрішніх ринків, зростання соціальної напруженості, дефіцит власних кваліфікованих кадрів, низькі виробнича культура та дисципліна праці – усі ці проблеми, пов'язані з незадовільним станом споживання, стали негативно позначатися на загальній динаміці капітальних вкладень, на їхній структурі.

Економічний розвиток країн Африки перш за все залежить від надання іноземних позик, а також безоплатної міжнародної допомоги. Найбільшою з африканських інтеграційних груп країн є ЕКОВАС (Економічне співтовариство країн Західної Африки). Основні зусилля співтовариства спрямовані на ліквідацію внутрішніх тарифів та встановлення єдиного зовнішнього тарифу, що повинно перетворити ЕКОВАС на митний союз на зразок ЄС. Проте надто проблематичним є вихід ЕКОВАС на подібні до ЄС форми інтеграції, оскільки в регіоні існують і інші види міждержавного співробітництва, а також у зв'язку з тим, що у країн – учасниць цієї організації немає зацікавленості в успіху її діяльності.

Висновок. Основними проблемами в ефективній реалізації діяльності міждержавних торговельних союзів та організацій є величезні зовнішні борги учасників, високий рівень інфляції, «закритість» економіки, розрив в економічному розвитку країн-учасниць. Процес оформлення економічних організацій у АСЕАН істотно відставав від розвитку подій у Європі та Америці, хоча він і перетворюється на величезного імпортера капіталу. Африканські країни дуже бідні з низькою економічною активністю та низьким рівнем розвитку промисловості, тому бази для їх співробітництва та створення зон вільної торгівлі поки що практично немає.

ЛІТЕРАТУРА

1. Посельський В. Європейський Союз: інституційні основи європейської інтеграції / В. Посельський. – К. : Смолоскип, 2002. – С. 168.
2. Козак Ю. Г. Міжнародна економіка / Ю. Г. Козак, Д. Г. Лук'яненко, Ю. В. Макогон. – К. : Центр учб. літ., 2009. – С. 344–352.
3. Козак Ю. Г. Міжнародна мікроекономіка / Ю. Г. Козак, Ю. М. Пахомов, Н. С. Логвінова. – К. : Центр учб. літ., 2011. – С. 315–318.
4. Сайт BBC [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/country_profiles/4114415.stm.
5. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Print?lang=uk-UA&id=742328b0-7778-4a95-8447-65d5784a6ec4>.

REFERENCES

1. Poselskyi V. (2002) Yevropeyskyi Soiuz: instytutsiini osnovy yevropeiskoi intehtratsii [EU: institutional foundations of European integration]. K., «Smoloskyp» [in Ukrainian].
2. Kozak Yu. H., Lukianenko D. H., Makohon Yu. V. (2009) Mizhnarodna ekonomika [International Economics]. K., «Tsentr uchbovoi literatury» [in Ukrainian].
3. Kozak Yu. H., Pakhomov Yu. M., Lohvinova N. S. (2011) Mizhnarodna mikoroekonomika [International microeconomics]. K., «Tsentr uchbovoi literatury» [in Ukrainian].
4. Sait BBC [Site BBC]. *news.bbc.co.uk*. Retrieved from http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/country_profiles/4114415.stm [in Ukrainian].
5. Ofitsiynyi sait Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy [The official website of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine]. *me.gov.ua*. Retrieved from <http://www.me.gov.ua/Documents/Print?lang=uk-UA&id=742328b0-7778-4a95-8447-65d5784a6ec4> [in Ukrainian].

І. М. ТОВКУН

кандидат юридических наук, доцент кафедри господарственного права
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

ОСОБЕННОСТИ СОЗДАНИЯ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МЕЖГОСУДАРСТВЕННЫХ ТОРГОВЫХ СОЮЗОВ И ОРГАНИЗАЦИЙ

В статье рассматриваются особенности создания и деятельности межгосударственных торговых союзов и организаций, приведены примеры взаимодействия государств с различными моделями экономического развития на основе теорий международной экономической интеграции и внешней торговли. Кроме того, уделено внимание сложному переговорному процессу между странами – участницами торговых союзов и организаций.

Ключевые слова: торговые союзы, торгово-экономическое сотрудничество, интеграция, общие рынки.

I. M. TOVKUN

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor of Economic Law Department
of Yaroslav Mudryi National Law University

FEATURES OF ESTABLISHMENT AND ACTIVITY OF INTERGOVERNMENTAL TRADE UNIONS AND ORGANIZATIONS

Problem setting. Intergovernmental trade unions and organizations play an important role in the world economy formation. Intergovernmental trade unions and organizations are established to regulate trade relations, realization of the international economic relations on the basis of justice.

The article is aimed at research of the establishment and functioning of the intergovernmental trade unions and organizations and the main related issues.

Article's main body. One of the main targets after the end of the II World War was supplying of the open markets and non-discrimination in the world trade. The institutional objectification was laid down on the system created by the The General Agreement on Tariffs and Trade (GATT). The rapid development of world trade relations in the second half of the XX century, the increasing activity of different countries in the exchange of goods and services had led to need of establishment of the unified trade rules. A significant increase of the GATT participating countries, new issues on the agenda of the world trade led to establishment of the World Trade Organization (WTO) on the basis of the GATT in January 1995.

Member states of the WTO give the most-favored-nation treatment to the countries. Hereby, any changes in the trade barriers between the WTO member states can be done only after negotiations. None of the WTO members has the right to reduce the customs tariff for some countries and leave it unchanged for the others. In order to bring the free trade principles to life the UNCTAD (The United Nations Conference on Trade and Development) which contains 170 member states as well as UNECE (The United Nations Economic Commission for Europe) with 35 member states were established. The principles for multilateral economic cooperation as well as principles to regulate trade relations in particu-

lar areas – agreements that provide the developing countries with customs privileges, agreements to limit the abuse of monopolies in trade, and others – were drafted by the UNCTAD.

Conclusions and outlook. The main issues of the effective execution of their functions by the intergovernmental trade unions and organizations are huge external debts of the members, high level of inflation, “closed” character of economy, economic development gap between the member states. The process of the formation of economic organizations in the ASEAN has significantly fallen behind the development in Europe and America, though it’s turning into a big capital importer. African states are extremely poor with low economic activity and industry level, that’s why there has been no basis for their cooperation and establishment of the free trade area yet.

Key words: trade unions, trade and economic cooperation, integration, common markets.

Товкун І. М. Особливості створення та діяльності міждержавних торговельних союзів та організацій [Електронний ресурс] / І. М. Товкун // Право та інноваційне суспільство : електрон. наук. вид. – 2016. – № 2 (7). – Режим доступу: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/Tovkun7.pdf>.